

Afscheidscollege bij de opening van het 62^e collegejaar

van het Baptisten Seminarium te Amsterdam

'Heer, leer ons bidden'

Gebed als bron en vrucht van theologie

Teun van der Leer

Inleiding

Toen ik dit voorjaar begon na te denken over mijn afscheidscollege, was ik er vrij snel uit dat het over theologie en spiritualiteit moest gaan. Een integratie die we hier nadrukkelijk steeds zoeken, die zeer mijn hart heeft, en die ik graag als erfenis achterlaat. De titel is ontleend aan Lucas 11:1 waar de leerlingen aan Jezus, die aan het bidden is, vragen: 'Heer, leer ons bidden'. Daarna volgt het Onze Vader, de gelijkenis van de vriend die bij een vriend voor een vriend midden in de nacht om brood komt vragen en daaraan gekoppeld Jezus' oproep om te blijven vragen, zoeken en kloppen, met als ultieme gebedsverhoring 'de heilige Geest': 'Als jullie dus, ook al zijn jullie slecht, je kinderen al goede gaven schenken, hoeveel te meer zal de Vader in de hemel dan niet de heilige Geest geven aan wie hem erom vragen'. In die vier woorden 'Heer, leer ons bidden' en wat ik net genoemd heb erom heen, zit eigenlijk alles wat ik vanavond zeggen wil. Het gaat over 'leren' – en dat is toch vooral wat we hier doen – over het bidden, de spiritualiteit, over het gemeenschappelijke, 'ons', wat diep in de Schrift en in onze ecclesiologie verankerd is - geloven is geen individuele zaak, maar gemeenschapsgebeuren - en natuurlijk over de 'Heer', Degene die de bron, de inhoud en het doel van alles is.

Grensgangers

Als Seminarium, behorend tot en bewegend tussen academie en kerk, zijn we grensgangers; we bewegen ons op de grens van wetenschappelijke distantie – die nodig en nuttig is om te ontdekken, te verstaan, te vernieuwen – en geloofsbetrokkenheid, omdat de liefde voor de Schrift, voor het Evangelie, voor de kerk en bovenal voor haar Heer, ons leven nu eenmaal in beslag genomen heeft, en daar dus steeds – in het geleefde en beleefde geloof - ons vertrekpunt ligt. *Fides quaerens intellectum*, ik geloof om te begrijpen, zoals de middeleeuwse monnik Anselmus van Canterbury het formuleerde in zijn *pros-logion*, letterlijk aan-spraak, een theologisch traktaat in de vorm van een gebed. Zoals vele eeuwen eerder Augustinus zijn beroemde *Belijdenissen* ook in de vorm van een gebed schreef. Dat zegt op zich al iets over theologie! Karl Barth noemt het gebed zelfs de grondtoon van de theologie, niet alleen in

de zin dat je bidt voordat je aan het werk gaat, maar ook in die zin dat de theologische arbeid zelf een voortdurend bidden is.¹ Zo roept het geloof de theologische bezinning op en zo voedt de theologie het geloof.

Permanent leren

Beginnen we bij dat 'leren'. Eind juni was ik bij de 'Graduation Ceremony' van de postacademische migrantenopleiding aan de VU en wat me trof is dat men daar de studenten consequent aanspreekt met 'fellow-learners', mede-studenten. Mooi is dat! Ook hier willen we een *leergemeenschap* zijn van studenten en docenten samen, maar ook breder als geloofsgemeenschap. We stimuleren 'kerk-breed' *permanente* educatie en onderzoekszin, nieuwsgierigheid, langer luisteren, je oordeel opschorten. Van de grote 19^e eeuwse theoloog Schleiermacher wordt verteld dat hij nog op hoge leeftijd weleens 'student in de theologie' achter zijn naam zette. En de grote 20^e eeuwse theoloog Karl Barth spreekt in nota bene zijn laatste collegereeks over de noodzaak om in de theologie steeds weer bij het begin te beginnen ('Mit der Anfang immer neu anfangen').² Want, zegt hij dan, met een verwijzing naar Kl. 3:23, als Gods goedheid iedere morgen nieuw is, dan mag daarvoor iedere morgen opnieuw gedankt en naar verlangd worden. Uitgeleerd raken we dus nooit. Het Matteüsevangelie eindigt met die opdracht: 'Leert hen onderhouden, al wat Ik u bevolen heb' (Mat. 28:19 NBG51). Een *permanente* opdracht tot *permanente* educatie. We zijn geroepen om te *leren!*

Het is best wel intrigerend dat de enige keer dat de leerlingen uit zichzelf Jezus vragen hen iets te leren – en dan kom ik bij het tweede woord – dat het dan over *bidden* gaat. *Dat* willen ze graag van Hem leren. Blijkbaar is bidden niet eenvoudig en gaat het niet vanzelf. Zoals Henri Nouwen zijn mooie boekje *Met open handen. Notities over het gebed* begint met de openingszin: 'Bidden is toch wel moeilijk'.³ Eugene Peterson, die gebed een van de drie *dragende* delen van het predikantschap noemt – de andere twee zijn de Bijbel en geestelijke begeleiding en in ons nieuwe curriculum hebben we ze als drie kerntaken verankerd – noemt bidden 'een geoefende opmerkzaamheid voor God

¹ 'Een doen dat in al zijn dimensies, relaties en bewegingen de aard en de zin van een gebed heeft'. A.A. Spijkerboer, *Wat is evangelische theologie? De zwanenzang van Karl Barth* (Kampen: Kok, 1999), 93.

² Spijkerboer, *Wat is evangelische theologie?*, 96.

³ Openingszin van Harrie J.M. Nouwen, *Bidden met open handen. Notities over het gebed* (Bilthoven: Ambo, 1971), 8. Dit is nog voor zijn Amerikaanse periode, als hij in Utrecht woont, en nog Harrie heet.

ontwikkelen⁴ en dat is, zegt hij elders, 'hard work', hard werken.⁵ Wat dat betreft heeft Thomas Merton – leermeester van Nouwen! – denk ik wel gelijk als hij zegt dat als het op bidden aankomt we levenslang beginnelingen blijven.⁶

De leerlingen vragen het op een moment dat Jezus *zelf* aan het bidden is! Ook dat is veelzeggend: de beste leermeesters zijn zij die niet alleen *voorzeggen*, maar vooral *voorleven* hoe het moet! Denk aan die prachtige omschrijving van de Schriftgeleerde Ezra: 'Hij was er namelijk met heel zijn hart op gericht de wet van de Heer te onderzoeken, die na te leven, en de Israëlieten te leren' (Ezra 7:10): onderzoeken, naleven, leren. Daarop gericht 'met heel zijn hart'. Theologie is geen compartiment, geen aparte afdeling in mijn leven of in mijn brein. Het is ook niet vooral God liefhebben met je verstand, dat is veel te eenzijdig, nee, het is de *integratie* van God liefhebben met heel je hart, heel je ziel, heel je verstand en al je kracht (Mc. 12:30). Peterson noemt zijn werk daarom spirituele theologie 'keeping what we think about God (theology) in organic union with the way we live with God (spirituality).'⁷

En daarom doortrekt het gebed - als een grondtoon dus (Karl Barth) - de theologie van begin tot eind; het is er zowel de bron als de vrucht van.

Gebed als bron en vrucht

Met die bron bedoel ik dat de geleefde theologie veelal vooraf gaat aan de geleerde theologie. We bidden, zingen, viëren en leven ons geloof, en daarop reflecterend articuleren we ons geloof. *Lex orandi lex credendi* noemde de Vroege Kerk dat: De regel van het gebed is de regel van het geloof.

Maar het is vooral ook vrucht van de theologie. Bidden is immers *antwoordend* spreken. De biddende gemeenschap reageert op wat zij van Godswege heeft gehoord, verstaan en begrepen. Wij spreken *omdat er tot ons gesproken is*. Het alternatief is dat we of alleen praten tegen onszelf⁸ – een soort innerlijke dialoog, waar we best van op kunnen knappen, maar die ons uiteindelijk terugwerpt op onszelf – of we vormen

⁴ Eugene H. Peterson, *Dragende Delen. Pastor zijn op authentieke wijze* (Gorinchem: Ekklesia, 1999), 18.

⁵ Eugene H. Peterson, *Subversive Spirituality* (Grand Rapids: Eerdmans, 1997), 238.

⁶ Thomas Merton, *Contemplative Prayer* (New York: Doubleday, 1996), 37.

⁷ Eugene H. Peterson, *Christ plays in ten thousand places. A conversation in spiritual theology* (Grand Rapids: Eerdmans, 2005), 6.

⁸ Zo Feuerbach: 'Het gebed is de zelfverdeling van de mens in twee wezens – het is een gesprek van de mens met zichzelf, met zijn hart', Ludwig Feuerbach, *Das Wesen des Christentums* (Leipzig: Otto Wigand, 1841), 253, in vertaling weergegeven in Gerrit Immink, *Bidden in het besef van Gods tegenwoordigheid* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2016), 14. Overigens noemt Ter Schegget het gebed ook een innerlijke dialoog, maar dan 'in de modus der verwonderde dankbaarheid op het gebeuren der openbaring'. G.H. ter Schegget, *Het gebed als hart van de ethiek* (Leiden: Brill, 1982), 8.

ons een god naar ons eigen beeld; wij vullen in wie wij denken dat hij of zij is.⁹ Ik volg hier nadrukkelijk het spoor van Barth en Miskotte en recentelijk Jan Muis, die ervan uitgaan dat elk christelijk spreken tot en over God uiteindelijk berust op Gods spreken tot ons, zoals door Muis verwoord in zijn laatste boek: 'Niet alleen het christelijk aanspreken van God, maar ook het christelijk bespreken van God dat op dit aanspreken "volgt", is antwoord aan God. Zo veronderstelt elk christelijk spreken over God God als eerste Spreker, die ons antwoord aan hem uitlokt door ons aan te spreken'.¹⁰ Maar ik denk ook aan het prachtige eerste antwoord op vraag 117 in de Heidelberger Catechismus, 'Wat behoort tot een gebed, dat God behaagt en door Hem wordt verhoord? Antwoord: Ten eerste, dat wij alleen de enige, ware God, die zich in zijn Woord aan ons geopenbaard heeft, van harte aanroepen om alles wat Hij ons bevolen heeft Hem te vragen'.¹¹

Met andere woorden, hoe wij bidden heeft alles te maken met wie God is en hoe wij hem leren kennen in zijn openbaring. Die kennis, die theologie, stuurt als het ware wat wij kunnen, mogen, durven en misschien ook moeten zeggen in het gebed, de aanbidding en de lofprijzing. En het betekent tegelijk iets voor ons geloof en voor onze navolging. Want ontdekken wie God is in zijn majesteit en betrokkenheid (transcendentie en immanentie) betekent ook het leren kennen en internaliseren van zijn wil, zijn karakter en de bewegingen van zijn hart.¹² Daar zit ook de subversieve, gevaarlijke kant van bidden: het laat ons niet onberoerd, het schuurt en schudt ook aan ons leven. Bidden is niet vrijblijvend. Maar het geeft tegelijk structuur en richting aan ons gebed.

Heel mooi zie je dat natuurlijk in het Onze Vader, het gebed aller gebeden, de ultieme masterclass, zoals Tim Keller het noemt,¹³ in het hart van Jezus' Bergrede. Dat kan letterlijk als gebed gebeden worden – en we zullen dat straks ook doen – maar het levert ook een structuur, een raamwerk op, waar omheen wij onze gebeden kunnen structureren en waarbij de vorm ook *inhoudelijk* van aard is! Ik kan daar nu niet uitvoerig op in gaan – er is al veel over geschreven –¹⁴ maar ik wil nu

⁹ 'Als ons hart aan zichzelf wordt overgelaten heeft het *beslist* de neiging om een God te creëren die niet bestaat'. Tim Keller, *Bidden. Vertrouwelijke omgang met de ontzagwekkende God* (Franeker: Van Wijnen, 2014), 73.

¹⁰ Jan Muis, *Onze Vader. Christelijk spreken over God* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2016), 54.

¹¹ *Belijdenisgeschriften voor de Protestantse Kerk in Nederland. Ingeleid door dr. Klaas Zwanepol* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2004), 100.

¹² 'Gebed stemt het hart op God af', Keller, *Bidden*, 38.

¹³ Keller, *Bidden*, 120.

¹⁴ Over het *Onze Vader* is o.a. geschreven door Origenes, Tertullianus, Augustinus, Luther, Calvijn e.v.a. Een mooi overzicht biedt Kenneth W. Stevenson, *The Lord's Prayer. A Tekst in Tradition* (Minneapolis: Fortress Press, 2004) en een meer gedetailleerde studie is Yvonne van en Akker-

vooral wijzen op de prioritering die we ervan leren, namelijk dat het eerst gaat om Gods naam, Gods Koninkrijk en Gods wil en daarna, *in het licht daarvan*, om ons brood, onze vergeving, onze beproeving. Als wij leren wat de naam van God inhoudt, wat de aard is van zijn Koninkrijk en wat de inhoud en betekenis van zijn wil zijn, dan leren wij niet alleen anders en gerichter bidden, maar dan leren wij ook anders en gerichter leven. Bidden, zo concludeert Philip Yancey na een diepgaand onderzoek, is het bekijken van de werkelijkheid vanuit Gods gezichtspunt. Als gevolg daarvan heeft zijn bidden zich ontwikkeld van het inleveren van boodschappenlijstjes naar 'een hergroepering van alles', zodat wanneer hij zijn dag biddend doorneemt 'mijn prioriteiten in de loop van de dag vanzelf gaan schuiven'. 'Kortom, bidden nodigt God uit mijn wereld te betreden en leidt mij binnen in die van God'.¹⁵ Otto de Bruijne noemt dat in zijn onlangs verschenen Ottobiografie – doordenkend op het werk van Heschel - *Theopathie: Godvoelend als een vrucht van het wandelen met God: 'Je gaat op Hem lijken en je gaat voelen wat Hij voelt'*.¹⁶

Dit is wat Augustinus 'het ordenen van de dingen die we liefhebben' noemt.¹⁷ We moeten ons niet 'versnipperen' door ons met 'het vele' bezig te houden, maar ons richten op 'het éne' waar Ps. 27 over spreekt: het ware leven in de gemeenschap met God. 'Wie dat éne heeft' schrijft hij in zijn brief aan de weduwe Proba (zijn enige geschrift dat geheel gewijd is aan het gebed) 'die zal alles hebben wat hij wil, en daar aanbeland zal hij zelfs niets meer kunnen willen wat niet past ... Daar is immers de bron van het leven'.¹⁸ De mystica Teresa van Avila verwoordt het nog korter in haar 'gebed van rust' als zij zegt: 'Hij die God heeft ontbreekt het aan niets. God alleen volstaat'.¹⁹

Savelsbergh, *Het onzevader: een meerstemmig gebed. Een tekstsemantisch en redactiekritisch onderzoek naar het onzevader in de versie van Matteüs* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2004).

¹⁵ Philip Yancey, *Bidden* (Franeker: Van Wijnen, 2007), 31, 195.

¹⁶ Otto de Bruijne, *Ottobiografie. 70 jaar denken en doen van Otto de Bruijne* (Zwolle: Scholten, 2019), 199. Otto borduurt hier voort op het werk van Abraham Heschel, *De Profeten* (Vught: Skandalon, 2013). Vgl. André Neher, *Het wezen van de profetie* (Baarn: Gooi en Sticht, 1993), Richard Foster, *Gebed. Waar het hart zijn thuis vindt* (Hoornaar: Gideon, 1992), 13: 'Gods hart is een open wond van liefde', en Thomas Halik, *Raak de wonden aan. Over niet zien en toch geloven* (Utrecht: Boekencentrum, 2018).

¹⁷ Zie hierover uitvoeriger Keller, *Bidden*, 19, 96-101, en James K.A. Smith, *Je bent wat je lief is. De spirituele kracht van gewoontes* (Utrecht: KokBoekencentrum, 2019).

¹⁸ Aurelius Augustinus, *Staat van ontleding, staat van gebed. De brief aan Proba over het gebed en het goede van de weduwstaat*. Vertaald en ingeleid door Anne-Marijke Silvius-Janssen (Brugge: Tabor, 1992), 75.

¹⁹ In haar 'gebed van rust' in het 'vierde bedrijf' in 'het kasteel van de ziel' in haar *Innerlijke burcht*. Zie <http://www.stucom.nl/document/0264.pdf>, p.3. geraadpleegd d.d. 2-9-2019. Vgl. ook Ter Schegget: 'De biddende mens bidt juist daarom, omdat hij niet weet wie hij is, wat hij wensen moet en wat waarlijk nodig is. Hij bidt om verlost te worden uit zijn duizend zorgen en wensen, en die evenzovele angsten en vrezen zijn, om te mogen vinden het ene nodige'. Ter Schegget, *Het gebed als hart van de ethiek*, 19. Een mooie illustratie hiervan is een verhaal dat Yancey vertelt over iemand die enkele dagen rust zoekt in een klooster en van de hem ontvangende monnik te horen krijgt: 'Ik hoop

Psalmen als gebedsboek

Geen wonder dat mensen als Augustinus en Teresa, maar ook Athanasius, Luther, Calvijn, Bonhoeffer, Dorothy Day en vele anderen, altijd teruggrijpen naar de Bijbel en in het bijzonder naar dat grote gebedenboek in het midden waar het hele leven in zit, de Psalmen, als zij willen (leren) bidden. Van Dorothy Day is de mooie uitspraak 'My strenght returns to me with my cup of coffee and the reading of the Psalms'.²⁰ Niet alleen omdat zij ons leren ons verlangen naar God en het goede leven te wekken en te voeden, maar ook omdat ze onze verlangens omvormen en op God richten. Peterson noemt de Psalmen 'Gods geschenk om ons te oefenen in gebed dat allesomvattend is en eerlijk'.²¹ Het is precies dat 'allesomvattend en eerlijk' dat nog wel eens node wordt gemist in onze traditie van het vrije, spontane gebed. Dat loopt namelijk het gevaar nogal beperkt en selectief te zijn, juist omdat het uit onszelf moet komen. Maar dat hoeft dus niet. Het kan zelfs bevrijdend zijn om het niet te hoeven voelen en/of te verzinnen. Hier in de Psalmen wordt het ons aangereikt. In zijn 'Bidden met de Psalmen' schrijft Bonhoeffer: 'Het komt er dus niet op aan, of de Psalmen wel uitdrukken wat wij op dit moment in ons hart voelen. Misschien is het juist nodig dat we tegen ons eigen hart in bidden, om goed te bidden ... Niet de armoede van ons hart, maar de rijkdom van het Woord van God moet ons gebed bepalen'.²² Zo is de Bijbel niet alleen een lesboek, maar vooral een gebruikersboek als het op het gebed aankomt. Denk aan Luther's viervoudige krans, die ons uitnodigt elke Bijbeltekst als achtereenvolgens onderwijzing, dankzegging, biecht en gebed te beschouwen. Dat maakt van elke Bijbeltekst een 'leerboekje, een gezangenboekje, een biechtboekje en een gebedenboekje'.²³

Herschikking van onze prioriteiten, verlangens die worden omgevormd, woorden die ons worden aangereikt. Het maakt duidelijk dat gebed niet zozeer bedoeld is om God te veranderen, op andere gedachten te brengen of zelfs te manipuleren, maar om òns te veranderen. Immink wijst er in zijn boek over bidden op dat het menselijk bestaan excentrisch is, dat wil zeggen dat de mens niet zelf het middelpunt is en ook niet de norm voor wat goed, schoon of waar is. Hij verwijst naar Westphal die

dat uw verblijf hier gezegend zal worden. Als u iets nodig heeft, laat het ons weten, dan leren wij u hoe u zonder kunt leven'. Yancey, *Bidden*, 62.

²⁰ <https://www.goodreads.com/quotes/216970-my-strength-returns-to-me-with-my-cup-of-coffee>, geraadpleegd d.d. 2-9-2019.

²¹ Eugene H. Peterson, *Antwoord aan God. Leren bidden met de Psalmen* (Gorinchem: Ekklesia, 1999), 8.

²² Dietrich Bonhoeffer, *Bidden met de Psalmen* (Leiden: Groen, 1995), 9. Zie over het bidden met de Psalmen ook Yancey, *Bidden*, 202-207, 230-231.

²³ J. Happee, *Mediteren met Luther* (Deventer: Ankh-Hermes, 1983), 93.

bidden een 'decentering of the human self' noemt.²⁴ Ook Yancey onderstreept dit als hij (zich uitvoerig beroepend op Kierkegaard en Nouwen) zegt: 'De echte waarde van volhardend bidden is niet zozeer dat wij krijgen wat wij willen, maar dat wij de mens worden die we zouden moeten zijn'.²⁵

Onze Vader is 'wij-gebed'

Hier komt weer het gevaarlijke, het subversieve van het bidden naar voren. Waarachtig gebed maakt het onmogelijk onverschillig in het leven te staan of het leven op z'n beloop te laten. De evangelische theoloog David Wells noemt bidden rebelleren tegen de status quo en Tim Keller noemt bidden 'je verzetten tegen de huidige slechte toestand van de wereld'.²⁶ Het is interessant om te zien hoe hier in Lucas 11 het gebed gericht is op de ánder. De vriend komt vragen *voor zijn vriend*, níet voor zichzelf! Het Onze Vader is ook een 'wij-gebed'.²⁷ Die 'wij' zijn in de eerste plaats de mede-discipelen die altijd aanwezig zijn ook in ons persoonlijk gebed (zelfs in de binnenkamer 'onze Vader!'), maar vervolgens ook 'alle mensen' waarvoor wij geroepen zijn voorbeden te doen (1 Tim. 2:1!) en de hele 'zuchtende' schepping (Rom. 8:22). Bidden is geen vlucht uit de wereld, maar een weg náár de wereld. Waar je voor bid, daar raak je bij betrokken. En word je soms, vaak, de verhoring van je eigen gebed. Zoals Thomas More eens bad: 'Schenk ons de genade, goede Heer, om te werken voor de dingen waarvoor wij bidden'.²⁸ Zo ontstaat er een heen en weer gaande beweging: het gebed brengt je bij de nood van de ander, van de wereld, en die nood drijft je weer uit tot gebed, ook om het zelf vol te kunnen houden. Het is niet toevallig dat juist zij die zich vanuit de kerk inzetten voor vrede en gerechtigheid, vaak mensen van gebed zijn. Ik denk aan Dietrich Bonhoeffer, Thomas Merton en Dorothy Day, maar ook aan iemand als Desmond Tutu. Toen Bono hem een keer vroeg hoe hij erin slaagde tijd vrij te maken voor gebed en meditatie, antwoordde Tutu: 'Waar heb je het over? Denk je soms dat we dit werk zouden kunnen doen zonder gebed?'²⁹

²⁴ Immink, *Bidden in het besef van Gods tegenwoordigheid*, 142, 23. Immink concludeert: 'Onze eigen inzichten en onze verlangens zijn niet de uiteindelijke norm en worden in het gebed in een ander licht gesteld' (24).

²⁵ Yancey, *Bidden*, 177.

²⁶ David F. Wells, 'Prayer: Rebelling Against the Status Quo', *Christianity Today*, November 1979, 32-34; Keller, *Bidden*, 240. Zie ook K.H. Miskotte, *De weg van het gebed* (Zoetermeer: Boekencentrum, 1962, zesde druk 1994), h. 10: Het gebed als verzet, 118-133.

²⁷ McClendon noemt gebed 'by nature communal', James Wm. McClendon Jr., *Systematic Theology: Ethics* (Nashville: Abingdon Press, 2002¹⁹⁸⁶), 173.

²⁸ Geciteerd in Yancey, *Bidden*, 143.

²⁹ Yancey, *Bidden*, 141. Karl Barth stelt zelfs dat 'de actiefste werkers en denkers en vechters in de goddelijke dienst in deze wereld tegelijkertijd zichtbaar het actiefst in het bidden zijn geweest'. Geciteerd in Yancey, *Bidden*, 146. Zie ook Mark Mills Powell, *Praying in the Shadow of the Bomb* (Bramcote: Grove Books, 1984).

Daarom denk ik dat Thomas Merton bidden een uiting noemt 'van wie wij zijn': 'Wij zijn een levende onvolledigheid. We zijn een kloof, een leegte die om vervulling roept'.³⁰ In Lucas 11 wordt die vervulling zoals gezegd samengevat in de belofte van de heilige Geest, die op een bepaalde manier de verhooring van ieder gebed is.³¹ Niet alleen omdat de Geest al het goede van God vertegenwoordigt en ons daarop een 'voorschot' geeft (Ef. 1:14),³² maar ook omdat Hij (of Zij) Degene is die zelf in en voor ons bidt en ons zoeken en zuchten als het ware vertolkt naar God toe, zoals Paulus schrijft: 'De Geest helpt ons in onze zwakheid; wij weten immers niet wat we in ons gebed tegen God moeten zeggen, maar de Geest zelf pleit voor ons met woordloze zuchten. God, die ons doorgrondt, weet wat de Geest wil zeggen. Hij weet dat de Geest volgens zijn wil pleit voor allen die hem toebehoren' (Rom. 8:26-27).

Hij bidt voor ons!

En zo kom ik tenslotte uit bij de belangrijkste van die vier woorden uit de titel: de Heer. Hij die de Geest geeft, en niet met mate, en die ook zelf aan de rechterhand van God voortdurend voor ons bidt, wat uiteindelijk, zo zegt Peterson, het belangrijkste is dat je weten moet over gebed. *Hij bidt voor ons!* Over gebed als *vrucht* van theologie gesproken. Dit te weten geeft ons eigen bidden niet alleen een enorme *ontspanning*, maar maakt het tegelijk alle *inspanning* waard. Ons bidden is ingebed – ik zeg dat met enige schroom, maar ik zeg het toch – in het onderlinge gesprek van Vader, Zoon en Geest. Alleen zó is wat mij betreft de bekende uitspraak van J.H. Gunning verstaanbaar dat God de wereld regeert 'mede door het gebed van zijn kinderen'.³³ Alleen zó kan Karl Barth bidden 'een werkelijk, reëel deelhebben aan Gods wereldheerschappij' noemen, een aanwezig zijn 'midden in de regeringszitting, midden in het geheim en de zin van het gehele wereldgebeuren'.³⁴ Dat zijn grote

³⁰ Geciteerd in Yancey, *Bidden*, 12.

³¹ 'Vanuit God bekeken is er geen beter antwoord op een volhardend gebed dan de gave van de heilige Geest, Gods eigen zelf', Yancey, *Bidden*, 178.

³² Zie H. Berkhof, 'De Geest als voorschot' in J.F. Lescauwaet, *Leven uit de Geest: Theologische peilingen aangeboden aan Edward Schillebeeckx* (Hilversum: Gooi & Sticht, 1974), 162-179.

³³ Aangehaald door Miskotte, *De weg van het gebed*, 18. Immink haalt de uitspraak aan via Miskotte, maar laat het woordje 'mede' weg. Immink, *Bidden in het besef van Gods tegenwoordigheid*, 152.

³⁴ Karl Barth, *Het gebed* (Nijkerk: Callenbach, 1951), 41, 46. 'Juist zijn souvereiniteit is zo groot, dat zij ook die mogelijkheid en bij de uitoefening ervan ook die werkelijkheid omvat: dat het schepsel actief bij Zijn bestiering mag zijn en medewerken' (41). Zo ook Miskotte, vlak voordat hij Gunning citeert: 'De leer der voorzienigheid sluit uit, dat de mens toeschouwer van Gods bestel en beleid kan zijn ... omdat wijzelf *actief-meebegrepen* zijn in de samenhang der dingen, omdat wij mede deelgenoot zijn in het drama der geschiedenis en onze daden hebben te stellen, niet het minst juist de dáád van het gebed, waardoor wij mee opgenomen zijn in het bewarend beleid en zelf deelnemen aan de voortstuwende regering Gods'. Miskotte, *De weg van het gebed*, 17-18. Vandaar ook verderop zijn radicale conclusie: 'Het is geen onschuldige zaak te breken met het gebed; zulk een daad heeft wereldhistorisch gewicht ... het is een beslissing, die ieder voor zijn deel neemt ten koste of ten bate van allen, voor de toekomst der mensen' (110).

woorden, maar Barth doet ze in het licht van het bidden van de Geest én van Christus zelf, in en voor ons.³⁵

Samenvatting

Ik vat samen. Bidden kun je leren, en er ligt m.n. in de Bijbel zelf een scala aan mogelijkheden: de viervoudige krans van Luther, bidden met de Psalmen, lectio divina, het OV als gebed en als raamwerk. Bidden is niet vrijblijvend. Het is funest voor de onverschilligheid, het maakt betrokken, op elkaar en op de wereld en zo zet het ook aan tot verandering en heeft het zelfs een gevaarlijke en subversieve kant. Bidden herordent ons leven en onze prioriteiten en richt ons leven op 'het ene nodige' dat alles bevat. Daarom kan de theologie niet zonder gebed en is een leergemeenschap die niet ook viergemeenschap en gebedsgemeenschap is, de naam seminarium (letterlijk: *kweekschool*, *kweek voor het Koninkrijk!*) niet waardig. Ik heb gezegd.

³⁵ Peterson schrijft hierover: 'Prayer is the work of the Holy Spirit in you. You certainly play a part in it, but not the main part. The single most important thing to know is that Jesus prays, *is praying right now*, and for you. The large, revealed fact that Jesus prays is the reality in which you and I learn to do our praying. My life of prayer is not primarily a matter of what I do or don't do, but of what Jesus does – *is doing*, "at the right hand of God the Father".' Eugene H. Peterson, *The Wisdom of Each Other. A Conversation Between Spiritual Friends* (Grand Rapids: Zondervan, 1998), 39. Zie ook het mooie artikel van Jan Veenhof, "Christus is niet gepensioneerd. Voorbede en verzoening als activiteiten van de levende Christus" in Jaap Dekker e.a., *Dan is het aardse leven goed. Theologische opstellen aangeboden aan Dr. Ad van der Dussen* (Amsterdam: Buijten & Schipperheijn *Motief*, 2019), 207-218.

Afsluitende viering:

Stilte

Solo: Niemand leeft voor zichzelf, niemand sterft voor zichzelf.

Wij leven en sterven voor God, onze Heer. Aan Hem behoren wij toe.

Ik vraag aan de HEER één ding,

het enige wat ik verlang:

Wonen in het huis van de HEER

alle dagen van mijn leven,

om de liefde van de HEER te aanschouwen,

Hem te ontmoeten in zijn tempel.

Wie is het die je zoekt?

Wij zoeken de Heer onze God.

Zoek je Hem met heel je hart?

Amen. Heer, ontferm U.

Zoek je Hem met heel je ziel?

Amen. Heer, ontferm U.

Zoek je Hem met heel je verstand?

Amen. Heer, ontferm U.

Zoek je Hem met al je kracht?

Amen. Christus, ontferm U.

Tot wie zullen wij heengaan?

U hebt woorden die eeuwig leven geven.

En wij geloven en weten dat U de heilige van God bent.

Zingen: *Wij eren en aanbidden U.*

Gezamenlijk bidden: *Onze Vader.*